

РОЗДІЛ 7. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

РОЗВИТОК СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

DEVELOPMENT CONSUMER LENDING IN UKRAINE

УДК 336.72

Гаркуша Ю.О.к.е.н., старший викладач
кафедри банківської справи
Одеський національний
економічний університет**Паламарчук М.А.**студентка
Одеський національний
економічний університет

У статті виділено етапи розвитку споживчого кредитування в Україні. Досліджено особливості вітчизняного споживчого кредитування протягом останніх років. Виділено основні проблеми розвитку ринку споживчого кредитування та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: банк, кредит, споживчий кредит, відсоток, ризик.

В статье выделены этапы развития потребительского кредитования в Украине. Исследованы особенности отечественного потребительского кредитования в Украине в последние годы. Выделены

основные проблемы развития рынка потребительского кредитования и предложены пути их решения.

Ключевые слова: банк, кредит, потребительский кредит, процент, риск.

The article analyzes the current situation and practice of banking consumer lending in Ukraine, reveals main problems hindering its development, substantiates directions for its further development through improvement of the normative base and banks' activities on formation of necessary resources for consumer lending.

Key words: bank, loan, consumer loan, interes, risk.

Постановка проблеми. Розвиток банківського споживчого кредитування є необхідною умовою стабілізації банківської системи України та економіки у цілому. Нині необхідні розробка та впровадження нових механізмів споживчого кредитування в країні, адже ефективно організована система споживчого кредитування значною мірою впливає на розвиток інших галузей економіки. Причому мова йде не лише про вдосконалення техніки кредитування та поширення видів кредитних послуг, а й про вироблення системи нових принципів відносин банків із фізичними особами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам споживчого кредитування присвячено наукові праці В.І. Міщенко, А.М. Мороза, І.М. Савлука, О.О. Лаврушина, С.В. Мочерного, Р.І. Тиркало та ін. в яких науковці досліджують основні тенденції функціонування ринку споживчого кредитування, виділяють проблемні питання та вирішують їх.

Постановка завдання. Ураховуючи складність процесу споживчого кредитування й економічного середовища в країні, залишається достатня кількість невирішених питань, пов'язаних із механізмом надання споживчих кредитів. Отже, мета дослідження полягає у комплексному огляді проблем розвитку споживчого кредитування в Україні, визначенні тенденцій та шляхів удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток споживчого кредитування в країні починається з 1991 р., після набуття Україною незалежності. Проте в період гіперінфляції, розбалансування економіки, розірвання господарських зв'язків, падіння ВВП, зростання безробіття, нестабільності банківської системи, що було характерним для 90-х років ХХ ст., споживче кредитування розвивалося досить повільно. Ситуація змінилася у 2000 р. як наслідок позитивних змін в економіці країни.

На основі аналізу розвитку споживчого кредитування в Україні можна виокремити етапи його становлення та розвитку:

– перший етап (початок 1990-х років) характеризується різкими змінами в усіх сферах життя, переходом від адміністративної практики господарювання до ринкової. Це, своєю чергою, вплинуло на рівень заробітної плати, зростання безробіття, падіння виробництва і товарообігу. За таких умов споживче кредитування не могло розвиватися;

– другий етап (друга половина 1990-х років). Разом із налагодженням процесів в економіці починає розвиватися споживче та іпотечне кредитування. Слід зауважити, що відсоткові ставки за кредитами були зависокими. Зростає кількість банків, які здійснюють споживче кредитування, розпочинається їхня співпраця з торговельними мережами, зростає кількість кредитних програм;

– третій етап (2000-2006 рр.). Триває зростання кількості банків, які надають споживчі кредити, спрощується процедура їх оформлення, але реальні відсоткові ставки все ще залишаються високими. Розвивається парабанківська система (кредитні спілки, ломбарди). Характерною для цього етапу є поява на ринку такої кількості банків і небанківських фінансових установ, яка необхідна для появи конкуренції: з'являються нові кредитні продукти та їх агресивна реклама;

– четвертий етап (2006 р. – початок 2009 р.) – кредитна експансія. Цей період необхідно розділити на два підперіоди. У першому банки, що мали доступ до дешевих ресурсів із-за кордону, для отримання надприбутків почали надавати кредити, причому переважно у валюті залучених ресурсів і без необхідної перевірки кредитоспроможності позичальників у повному обсязі. Через світову фінансову кризу, котра суттєво впливала на фінансовий ринок України, та низку інших чин-

ників, зокрема девальвацію гривні, більшість позичальників не змогла виконати свої зобов'язання перед кредиторами. Результатом цього (другий підперіод) стало фактичне призупинення надання нових споживчих кредитів і вельми повільне збільшення обсягів кредитування в подальшому [1, с. 4];

– п'ятий етап (друга половина 2009 р. – початок 2013 р.) – поступове відновлення споживчого кредитування. Банки почали приділяти більше уваги оцінюванню кредитоспроможності позичальників, суворіше контролювати ризиковість своєї діяльності. Спостерігається поступове зменшення проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків;

– шостий етап (кінець 2013 р. – дотепер) – загострення соціально-політичної ситуації в країні негативно вплинуло на показники банківської діяльності, а також на процес споживчого кредитування. Значне підвищення облікової ставки та зростання ризиків спричинило зростання вартості кредитів, у тому числі й для населення. Банки практично призупинили програми автокредитування та іпотечного кредитування та перейшли на надання кредитів у формі кредитних карток та «кеш» кредитів.

Одним із чинників кредитної експансії стала можливість отримання кредитів в іноземній валюті, відсотки за якими були відносно нижчими, ніж у гривні. За 2006-2008 рр. обсяги кредитів населенню зросли у 2,5 рази, тоді як в іноземній валюті (особливо в іпотечному кредитуванні та автокредитуванні) цей показник становив майже чотири рази. У 2008 р. доларизація споживчих кредитів становила близько 65%.

Значний попит на кредити в іноземній валюті виник унаслідок стабільного курсу гривні, зокрема в період 2000-2008 рр. курс гривні до долара становив 5,05 грн./1 дол. США, а навесні 2008 р.

гривня девальвувала до 4,8 грн./1 дол. Також на доларизацію кредитів впливали нестача ресурсів у національній валюті та можливість зарубіжних запозичень. Варто додати, що держава у 2003 р. своїм рішенням щодо зняття заборони на кредитування населення в іноземній валюті взагалі переклала валютний ризик на громадян та не враховувала можливість девальвації гривні.

Динаміку та структуру споживчих кредитів за видами валют протягом 2006-2016 рр. проілюстровано на рис. 1.

Ситуація кардинально змінилася з настанням світової фінансової кризи 2008 р., коли за останній квартал звітного року гривня знецінилася більше ніж на 50%, а доходи громадян залишилися на докризовому рівні. Також даний період був характерний падінням ВВП країни, банкрутством бізнесу, ростом безробіття, дефіцитом іноземної валюти, що вплинуло на здатність позичальників відповідати за своїми зобов'язаннями.

У червні 2009 р. Національний банк України заборонив використання іноземної валюти для кредитування позичальників – фізичних осіб (окрім цільового кредитування) у повній сумі або частинами, у тому числі у формі кредитної лінії або кредиту «овердрафт» за картковим рахунком. Але ці заходи не вирішили проблему з наявною заборгованістю за кредитами в іноземних валютах [1, с. 5]. Слід додати, що питома вага кредитів в іноземній валюті в загальному підсумку споживчих кредитів у 2013 р. знизилася до 21,2%, проте протягом 2015-2016 рр. їхня частка знову зросла, але не за рахунок нових кредитів, а як наслідок значної девальвації гривні.

У період світової фінансової кризи вітчизняні банки практично не кредитували населення. Механізм споживчого кредитування у цей час мав

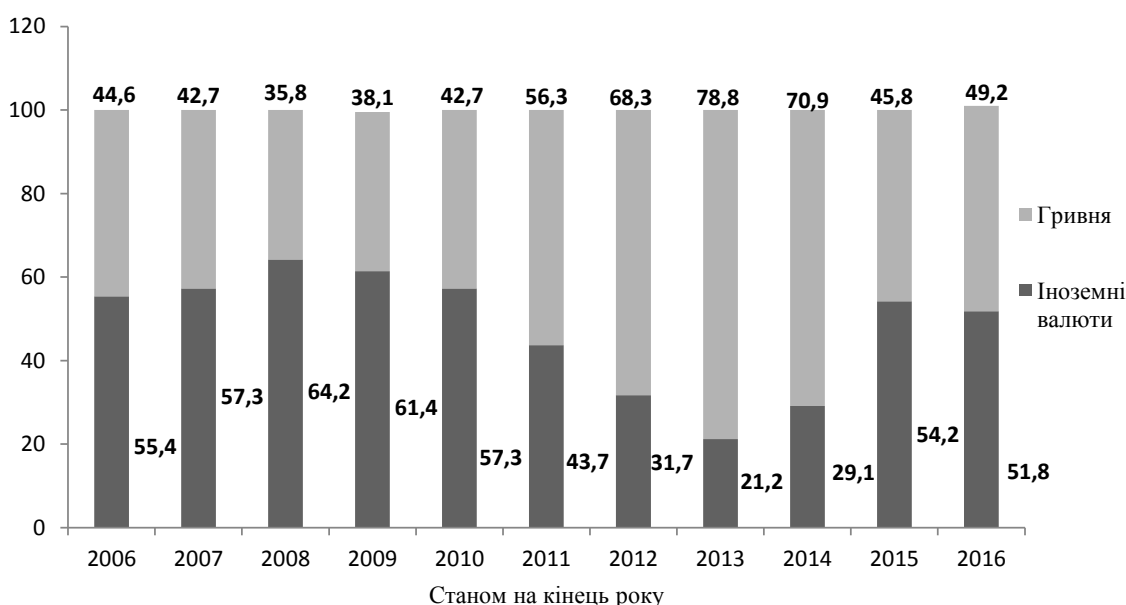

Рис. 1. Динаміка та структура споживчих кредитів за видами валют протягом 2006-2016 рр., % [2]

такі особливості, як: високі процентні ставки за кредитами; більш жорсткий підхід до визначення кредитоспроможності позичальника; переважання короткострокових кредитів.

Відновлення споживчого кредитування розпочалося влітку 2010 р., коли поступово почали зростати обсяги вкладів до банківської системи. Це мало б сприяти зниженню відсоткових ставок за кредитами в гривні, але, як свідчить аналіз даних, наведених на рис. 2, у 2010 р. вони не змінювалися, а в першій половині 2011-го навіть збільшилися. Крім того, відбулася суттєва диференціація відсоткових ставок залежно від строку, виду та валюти кредиту. Впродовж 2012 р. та перших місяців 2013-го тривала тенденція до зростання відсоткових кредитних ставок у гривні, але вона була перервана конкурентною боротьбою між великими та меншими банками, за якої останні знизили ставки, спровокувавши, таким чином, їх падіння на ринку [1, с. 5]. Проте вже починаючи з 2014 р. відсоткові ставки знову зростають унаслідок підвищення облікової ставки НБУ, а також

негативних подій в економічно-політичному житті країни (рис. 2).

За останній період на ринку споживчого кредитування спостерігається негативна динаміка. Це пов'язано із соціально-політичною кризою, падінням ВВП, зниженням доходів населення, девальвацією національної валюти.

У 2016 р. кредитування взагалі було млявим і нерівномірним попри те, що банки мали чималу ліквідність. Банки систематично видають нові кредити лише агрокомпаніям. Портфель кредитів, виданих домогосподарствам, продовжує знижуватися.

За 2016 р. кредити домогосподарствам на споживання та на нерухомість скоротилися за фіксованим курсом на 5% та 17% відповідно. Високі відсоткові ставки та низька платоспроможність населення стримують кредитування домогосподарств. Унаслідок цього частка фізичних осіб у кредитному портфелі банків скоротилася з 21% у 2013 р. до 16,2% станом на 2016 р. Майже всі нові кредити банки видають на поточні потреби.

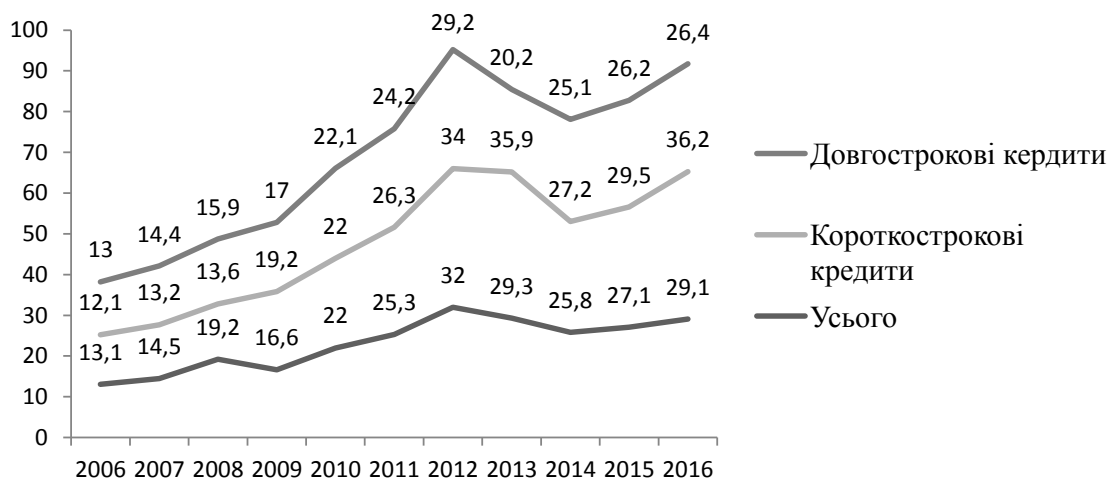

Рис. 2. Динаміка відсоткових ставок за довгостроковими і короткостроковими кредитами домогосподарств в Україні за 2006-2016 рр., % [2]

Таблиця 1

Умови кредитних карток у вітчизняних банках станом на 2016 р. [3, с. 20]

Назва банку	Назва карти	Розмір кредитного ліміту	Пільговий період	Річна відсоткова ставка	Розмір обов'язково платежу
ПриватБанк	Універсальна	Індивідуальний	До 25-го числа наступного місяця/55 днів за умов повного погашення	43,2%	5%, min. 100 грн.
Альфа-Банк	Максимум	Індивідуальний	До 25-го числа наступного місяця	36%	7%, min. 70 грн.
Укрсоцбанк	Карта можливостей	Розмір 3-х заробітних плат	До 15-го числа наступного місяця	38%	5%
Ощадбанк	Моя карта	Індивідуальний	30 днів	36%	Індивідуальний
Райффайзен Банк Аваль	Прозора	Розмір 3-х заробітних плат	До 20-го числа наступного місяця	45%	5%
Universal Bank	Кредитна карта	Індивідуальний	50 днів	40%	5%
Південний	Кредитна карта	Індивідуальний	55 днів	36%	7%

Нині банки запроваджують банківські продукти, які потребують мінімальних адміністративних затрат і дають змогу використовувати нові канали збуту. Зокрема, це кредитні картки, онлайн-кредитування, кеш-кредити. Менш активно банки надають автокредитування, що зумовлено високою ціною кредиту, низьким рівнем кредитоспроможності населення, несприятливим економіко-соціальним становищем у країні. У табл. 1 наведено умови споживчих кредитів, наданих у формі кредитних карток.

У червні 2017 р. набрав чинності Закон України «Про споживче кредитування». У цілому Закон є позитивним кроком для позичальників споживчих кредитів. Зокрема, даним нормативним актом встановлюються регулювання діяльності кредитних посередників із чітким визначенням переліку осіб, які можуть бути кредитними посередниками саме за договором про споживчий кредит.

Закон установлює вимоги до реклами, а саме заборону на вказування можливості надання споживчого кредиту без документального підтвердження фінансового стану споживача (позичальника), надання безпроцентного кредиту і т. п.

Також передбачено визначення поняття «ефективна кредитна ставка», що включає загальні витрати за споживчим кредитом, виражені у процентах річних від загального розміру виданого кредиту, а також обов'язок кредитодавця щодо інформування споживача про таку ставку до укладення договору.

Уточнені вимоги, що стосуються захисту прав споживачів, наприклад право споживача вимагати приведення договору, укладеного на несприятливих умовах унаслідок ненадання визначеної Законом інформації згідно із зазначеною інформацією, та право споживача на відмову від одержання споживчого кредиту протягом 14 календарних днів із моменту передачі йому примірника укладеного договору, за умов, передбачених у даному Законі.

Важливими є також зміни порядку погашення вимог за договором про споживчий кредит: у першу чергу сплачуються прострочена до повернення сума кредиту та прострочені проценти за користування кредитом; у другу чергу сплачуються сума основного боргу за кредитом та проценти за користування ним; у третю чергу сплачується неустойка (штраф, пеня).

Проте, незважаючи на низку позитивних змін, які передбачаються цим нормативним актом, залишається недоліки, які впливають із його норм.

Так, у разі застосування змінюваної процентної ставки та її прив'язки до узгодженого індексу кредитодавець може змінювати проценту ставку, оприлюднивши індекс у своєму приміщенні.

Проте важко собі уявити, що споживач часто після отримання кредиту буде знаходитися у приміщенні кредитодавця і матиме можливість ознайомитися з інформацією щодо індексу у такому приміщенні [4].

Хоча в даному Законі містяться окремі положення щодо регулювання кредитних договорів з умовою про овердрафт, проте саме визначення овердрафту, на жаль, не надано.

Висновки з проведеного дослідження. Загалом можна сказати, що прийняття Закону України «Про споживче кредитування» є покращенням регулювання кредитних правовідносин у нашій державі та захисту прав позичальників. Проте ще зарано говорити про лише позитивні наслідки прийняття цього Закону для України, адже встановлюються нові правила гри для учасників ринку споживчого кредитування, які можуть бути неоднозначно сприйняті бізнесом та населенням, а також доповнені та змінені шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів Національним банком України. Відновлення споживчого кредитування можливе лише за умов позитивних зрушень в економіці у цілому, і в банківській практиці зокрема. Низька кредитоспроможність населення, високі ризики кредитування, переорієнтація банків на інші види активних операцій – фактори, що стримують розвиток даних економічних відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міщенко В., Шаповал О. Сучасна практика споживчого кредитування в Україні / В. Міщенко, О. Шаповал // Вісник НБУ. – 2013. – № 11(213). – С. 3-9.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
3. Взаймы и с выгодой // Деньги. – 2016. – № 23(337). – С. 17-21.
4. Закон про споживче кредитування: переваги та недоліки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2016/11/17/152927.htm>

REFERENCES:

1. Mishchenko V., Shapoval O. Suchasna praktyka spozhyvchoho kredytuvannia v Ukraini // Visnyk NBU. – 2013. – # 11(213). – S. 3-9.
2. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua>
3. Vzaymy i s vygodoy // Den'gi. – 2016. – № 23(337). – S. 17-21.
4. Zakon pro spozhyvche kredytuvannia: perevahy ta nedoliky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2016/11/17/152927.htm>

Harkusha J.O.Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Banking
Odessa National Economic University**Palamarchuk M.A.**Student
Odessa National Economic University

DEVELOPMENT OF CONSUMER LENDING IN UKRAINE

Development of the bank consumer crediting is the necessary condition for stabilizing the banking system and economy of Ukraine. The effectively organized system of the consumer crediting to a great extent influences the development of other industries of the economy. At this, the question is not only about the improvement of the technique of crediting and distribution of types of credit services but also about making the system of new principles of relations of banks with physical persons.

In the article, there are researched stages of development of the consumer crediting in Ukraine. Features of the consumer crediting during the last year are researched. On the basis of the analysis, there are selected the basic problems of the market of the consumer crediting development. Offered ways of their solution.

In a period of the world financial crisis, domestic banks did not credit the population. For the last period, there is a negative dynamics in the market for consumer crediting. It is related to the socio-political crisis, fall of GDP, decline of profits of the population, devaluation of the national currency.

The Act of Ukraine «On Consumer Crediting» is the improvement of adjusting credit legal relationships in our state and defence of rights for borrowers. However, it is yet early to talk about the only positive consequences of passing this Act for Ukraine. New rules of the game are set for the participants of the market of the consumer crediting, which can be ambiguously perceived by business and the population, and also complemented and changed by the acceptance of normatively legal certificates by the National bank of Ukraine.

Development of the consumer crediting is possible only in terms of positive changes in the economy on the whole and bank practice in particular. Low solvency of the population and high risks of crediting are those factors, which restrain the development of these economic relations.